

HE 16/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Järjestöjen näkökulma muodostuvaan palvelukokonaisuuteen

Kolmannen sektorin toimijoilla on tärkeä asema sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisessa sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä maakunta- ja sote-uudistuksessa. Järjestöjen autonomia on tärkeä periaate. Hallituksen esitykset turvaavat järjestöjen toimintaedellytykset erilaisissa rooleissa kunnioittaen järjestöjen omaehtoisuutta ja autonomiaa.

Hallituksen ehdottaman valinnanvapausmallin mukaan uudessa maakunnassa järjestöt voivat olla yleishyödyllisiä toimijoita, palveluntuottajia tai molempia. Järjestöt voivat toimia sekä maakunnan, maakunnan liikelaitoksen, että sote-keskuksen kanssa erilaisilla yhdessä sovittavilla tavoilla. Järjestöt voivat toimia tuottajina asiakassetelillä tai henkilökohtaisella budjetilla tuotettavissa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sote-järjestämislaki ja maakuntalaki eivät rajoita tai estä järjestöjen toimintaa millään toimialueella.

Järjestöillä on tärkeä rooli hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä uusissa maakunnissa ja kunnissa. Hallituksen esityksen sote-järjestämislain 8 §:n mukaan asetettava suunnittelussaan tavoitteet hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sosiaali- ja terveyspalveluissa. Maakunta huolehtii, että järjestöjen edustajat voivat osallistua suunnitteluun. Järjestöjen yleishyödyllinen toiminta ja vertaistuki on hyvä sisällyttää myös maakunnan lakisääteisiin strategioihin ja julkiseen palvelulupauksen.

Kunnat voivat jatkossakin huolehtia järjestöjen avustuksista eri toimialoilla. Maakunnat ja kunnat voivat sopimusjärjestelyin varmistaa, että järjestöt voivat käyttää palveluntuottajien tiloja yleishyödylliseen toimintaan.

Järjestöjen ja maakuntien välisen yhteistyön selkeyttämiseksi STM on esittänyt eduskunnalle sote-järjestämislain 8 § 2 momenttiin säännöstä maakunnan yhteistyövelvoitteesta: *"Maakunnan on toimittava yhteistyössä alueen kuntien kanssa ja tuettava niitä asiantuntemuksellaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Lisäksi maakunnan on tehtävä yhteistyötä muiden maakunnassa toimivien julkisten toimijoiden ja yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa."*

Maakunta- ja sote-valmistelussa järjestöjen rooli on vahvistunut valmistelun edetessä ja maakunnat tunnistavat strategisen kumppanuuden tarpeen lähes kaikissa maakunnissa. Erityisesti järjestöjen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä on varmistettu järjestöjen osallistumisella ja vaikuttamisella maakuntien valmistelutyöhön.

Palvelujen tuottaminen ja yleishyödyllinen toiminta on kuitenkin erotettava toisistaan ja julkista avustusta voi saada vain yleishyödylliseen toimintaan. Palveluiden tuottamisessa on - uudistuksesta riippumatta - otettava huomioon valtionapuviranomaisten, verotuksen, kilpailutuslainsäädännön sekä EU-säädösten ehdot. Järjestöjen toimihenkilöiden ja luottamusmiesten liiketoiminnallisen osaamisen lisääminen olisi tarpeellista.

Palvelutuotannossa järjestöillä ja pienillä tuottajilla on tärkeä merkitys monipuolisen palvelutuotannon varmistamisessa. Valinnanvapausmalliin sisältyvä asiakkaan laaja oikeus itse valita haluamansa palvelun tuottaja joko julkisesti tai yksityisesti omistettujen tuottajien joukosta johtaa myös siihen, että nykyistä sosiaali- ja terveyspalveluiden tuotantotapaa ja rakennetta on muutettava. Hallituksen esityksellä tavoitellaan uudenlaista, nykyistä laajempaa monituottajamallia, jossa julkisen tuotannon rinnalla palveluiden tuottamisessa käytetään yksityisen ja kolmannen sektorin eli erilaisten järjestöjen tuotantoa. Tarkoituksena on saada aikaan asetelma, jossa palveluiden erilaisten tuotantotapojen vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta voidaan nykyistä paremmin vertailla.

Valinnanvapausuudistukselle asetettujen tavoitteiden toteutumista tuetaan parantamalla asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia omiin palveluihinsa sekä monipuolistamalla tuottajakuntaa. Valinnanvapausjärjestelmässä palveluja voivat tuottaa maakunnan omistamat yhtiöt, yksityiset yritykset tai järjestöt.

Sosiaalihuollon ohjauksen ja neuvonnan sijoittuminen osaksi suoran valinnan palveluja mahdollistaa ihmisten ohjaamisen myös esimerkiksi järjestöjen vertaistuen ja matalan kynnyksen osallistavan toiminnan piiriin, jos varsinaisille sosiaali- tai terveyspalveluille ei ole tarvetta tai asiakas tarvitsee palvelujen lisäksi muutakin tukea.

Valinnanvapausmallin on tarkoitus olla myös tuottajaneutraali siten, ettei mitään tuottajaa aseteta erityisasemaan toisiinsa nähden vaan kaikkia palvelujen tuottajia kohdellaan yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi niiden omistajatahoista riippumatta.

Järjestöt ja toimeenpanon tuki

Järjestöjen varautumista muutokseen on tuettu eri tavoin. STEA on tukenut Järjestö 2.0: mukana muutoksessa – avustushjelmallaan järjestöjen roolin ja toimijaverkostojen muodostumista sote- ja maakuntauudistuksessa sekä maakuntien ja kuntien sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön

tukena. Lisäksi ohjelmalla tuetaan kansalaisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua ja toimia osana nykypäivän tietoyhteiskuntaa. Avustusohjelmaa koordinoi SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Syksyllä 2017 järjestettiin Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen maakuntakierros yhteistyössä SOSTE ry:n kanssa ja jokaisessa maakunnassa käsiteltiin järjestöjen toimintaedellytyksiä yhteistyössä maakuntien, kuntien ja muiden toimijoiden kanssa.

Yleishyödyllisten toimijoiden toimintaedellytyksiä selvitetään esimerkiksi selvityshenkilö Tuija Braxin kesäkuussa valmistuvalla selvitystyöllä. Tammikuussa valtioneuvosto käynnisti *Osuustoimintamuodon ja yleishyödyllisten yhteisöjen toiminnan edellytyksistä ja mahdollisuuksista sosiaali- ja terveyspalveluissa* – tutkimushankkeen, joka valmistuu vuoden loppuun mennessä (Valtioneuvoston päätöksentekoa tukevan selvitys- ja tutkimustoiminnan (TEAS) hanke).

Järjestöjen valmistautumista muutokseen on tarpeellista jatkaa ja tuen tarpeet täsmentyvät valmistelun edetessä. Uudistus edellyttää myös järjestöiltä oman toiminnan ja roolin tarkastelua ja asemointia, sekä uudistuksen tarkoituksen ja toteutustavan selkeyttämistä vastuuhenkilöille ja jäsenille. Uusien toimintamahdollisuuksien kartoittaminen, arviointi sekä keskustelun käyminen maakunnan ja palvelutuottajien kanssa on tarpeellista. Järjestöjen keskinäinen organisoituminen on tärkeää vuoropuhelun ja yhteistyön jäsentämiseksi.

Erityisasiantuntija

Sarita Friman